

УДК 378.016.785
UDK 378.016.785

ОЛЕКСАНДР МИХАЙЛИШЕН,
викладач

(Україна, м.Вінниця, Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського,
вул. Острозького, 32)

OLEKSANDR MYKHAILYSHEN,
lecturer

(Ukraine, Vinnytsia, Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi
State Pedagogical University,
Ostrozko Str, 32)

orcid.org/0000-0003-2447-4852

АНАСТАСІЯ МИХАЙЛИШЕНА,
викладач

(Україна, м.Вінниця, Вінницька дитяча
музична школа №2 вул. Стрілецька, 16)

ANASTASIIA MYKHAILYSHENA
teacher

(Ukraine, Vinnitsa, Vinnytsia Music
School №2 for Children, Striletska St., 16)

orcid.org/0000-0002-3626-9218

Роль керівника творчого колективу як особистості та лідера Role of the Head of the Creative Team as a Person and a Leader

Анотація. У статті окреслено характеристику колективної взаємодії, питання поєднання колективних засад та виходу кінцевого результату (музичного твору), співвідношення педагогічних та психологічних науково обґрунтованих теорій щодо існування колективу, його функцій, домінанти лідерства, як вони, ці твердження, практично реалізуються в мистецькому колективі. Автори дають відповіді на питання, чому колективним формам організації навчального процесу бажано надавати перевагу та які передумови домінування цього виду діяльності. У статті аналізуються основні напрями побудови роботи колективу; розглядаються ситуації самореалізації та самовираження особистості в колективі будь-якої форми та напрями; представлено типологію типів керівництва (автократичний, демократичний, ліберальний). Розглядається роль особистості лідера, керівника у впровадженні духовних та пізнавальних засад, сутності особистісного самовираження кожного учасника соціуму із назвою «Колектив». Стаття висвітлює мотиваційну складову цього процесу – розуміння своєї особистої значущості кожним членом колективу і, як наслідок, самовираження колективу в цілому як одного цілого.

Ключові слова: мистецький колектив, напрями побудови роботи колективу, роль керівника як лідера, самореалізація особистості, типологія стилів керівництва.

Summary. The article outlines the characteristics of collective interaction, the question of combining collective foundations and the output of the final result (musical work), the ratio of pedagogical and psychological scientifically based theories about the existence of the collective, its functions, dominant of leadership, the way, these statements are practically realized in the artistic team. The authors answer the question of why it is desirable to give preference to the collective forms of the organization of the educational process and the preconditions for the domination of this type of activity. The article analyzes the main directions of the work of the team; situations of self-realization and self-expression of the personality in a collective of any form and direction; the typology of management styles (autocratic, democratic, liberal) has been presented. The role of the personality of the head, leader in the implementation of the spiritual and cognitive principles, the essence of personal expression of each participant of the society with the name "Collective" has been considered. The article highlights the motivational component of this process - understanding of the personal significance of each member of the team and, as a consequence, the expression of the collective as a whole as a whole.

Key words: artistic collective, directions of work of the collective, role of the head as a leader, self-realization of personality, typology of management styles.

Постановка проблеми у загальному вигляді та аналіз останніх досліджень і публікацій... Керівник будь-якого колективу, насамперед, має бути і формальним і неформальним лідером за суттю. Проблеми лідерства широко висвітлені в працях видатних науковців та педагогів: Л. Виговського, А. Макаренка, І. Мартинюка, В. Сухомлинського, К. Ушинського та інших, чітко окреслені та розкриті основи поведінки та характеристики рис особистості лідера, характеристики колективів або груп за певними уподобаннями, за змістом та формами організації і самореалізації. Розкривається психологічний аналіз поведінки лідера в дослідженнях знаних практиків А. Азовського, Г. Берліоза, А. Болта, Р. Вагнера, О. Єльченка, Р. Кан-Шпеєра, І. Кванта, А. Лазера, Е. Лайнсдорфа, М. Менша, І. Мусіна, Б.Тілеса. У своїх працях автори висвітлюють більшість питань з позиції лідерства диригента та керівника колективу в аспекті удосконалення способів і методів управління оркестровим виконавством; розглядають проблеми інтерпретації окремих музичних творів тощо. Питання аматорського оркестрового та ансамблевого виконавства та інструментарію знаходять відображення в працях В. Бібергана, Б. Бриліна, О. Винокура, А. Гуменюка, І. Іванова, О. Єльченка, М. Імханицького, В. Лапченка, А. Каргіна, С. Попова, Ю. Юцевича, Г. Хоткевича та інших. А ось щодо питання поєднання колективних засад та виходу кінцевого результату (музичного твору), співвідношення педагогічних та психологічних науково обґрунтованих теорій щодо існування колективу, його функцій, домінант лідерства, як вони, ці твердження, практично реалізуються в мистецькому колективі, - ці питання, на нашу думку, ще недостатньо вивчені, обґрунтовані та проаналізовані.

М. Сметанський в одній зі своїх статей зазначає і досить влучно окреслює характеристику колективної взаємодії: «У розв'язанні дилеми – кооперативна чи індивідуальна форма організації діяльності - у більшості випадків (за винятком, мабуть, деяких видів оригінальних творчих робіт, що потребують суворої логічності і послідовності мислення) перевагу варто віддавати колективним формам» (Сметанський М., 2003, с. 6).

Формулювання цілей статті... Метою статті є з'ясування провідних колективних форм організації навчального процесу, яким бажано надавати перевагу та передумови домінування цього виду діяльності.

Виклад основного матеріалу... Не є секретом, що студент музично-педагогічного факультету та й просто виконавець (непрофесійного спрямування) під час публічного виконання музичного твору зберігає біля 60-70 % якості музичного матеріалу. Якщо прийняти за основу стовідсоткове бездоганне знання музичного тексту, психофізичної моторики виконання твору, спостерігається така закономірність: під час самостійного заняття, тобто без наявності глядача або слухача, студент, як йому це здається, виконує усі поставлені завдання на «відмінно». Це – результат психологічної розслабленості та внутрішнього спокою. Перед викладачем, як правило, процент якості знижується до 90-80 %, за тієї умови, що вони вже давно знайомі, між ними існує повне взаєморозуміння, але хвилювання за результат (з боку студента) бере гору над прагматизмом та психологічною стабільністю нервової системи. Під час виконання перед великою аудиторією цей процент, як ми вже зазначали, знижується до 60-70 %, а інколи до 40 % і нижче. Деякі студенти з невірноваженою, нестійкою нервовою системою майже втрачають самоволодіння і просто відмовляються від публічного виступу. Ось чому гарними виконавцями стають одиниці з сотень музикантів.

Зовсім інша ситуація щодо самореалізації та самовираження особистості в колективі будь-якої форми та напряму (мається на увазі творчий колектив). За наявності обоїльного порозуміння між керівником та учасниками колективу інколи виникають навіть парадоксальні та незрозумілі сплески особистісної активності, які призводять до підвищення якості результату усього колективу. Безумовно, на якість виконання та звучання колективу можуть впливати як зовнішні чинники (які знаходяться в межах природо устрою), так і внутрішні (психологічний та фізичний спокій членів колективу або, навпаки, творче піднесення). За цієї умови вже виділяється в окремий рядок професійність та педагогічний досвід самого керівника, його уміння відчутти загальний настрій кожного учасника свого колективу. Роль керівника ми обговоримо трохи пізніше, а зараз повернемося до співвідношення якісного показника в робочому моменті та під час публічного виконання. Так ось, цей процент може досягнути інколи до 120-130 % від запланованих 100 % (тобто, тих 100 %, які були присутні в робочому, репетиційному моменті). Колективнотворчу діяльність можна порівняти хіба що з тренувальним процесом у спортсменів, результати котрих великою мірою залежать від правильно спланованого тренувального режиму, причому, найкращі досягнення проявляються в конкретний момент. Спортсмени до цього підходять систематично та обережно і, як правило, жодного разу не роблять таких показників у проміжний період. Те ж саме відчуває і керівник колективу, який грамотно планує набирання «форми», з однією лиш відмінністю, що в музичному колективі домінантою є не моторика, а психоемоційність, віра в свого лідера-керівника та присутність позитивно налаштованого глядача, що є головною умовою перевершення своїх «робочих» 100 %.

У колективнотворчій діяльності не знаходять підтвердження результати досліджень фундаторів експериментальної соціальної психології, німецьких вчених В. Мьоде та О. Кьолера, які проводили експерименти із підняттям вантажів у групах різного розміру і виявили: «...що при збільшенні кількості учасників у групі відбувається поступове зменшення середніх індивідуальних зусиль кожного у спільних діях, причому, пропорційно до розміру групи. А в групі з восьми чоловік «коефіцієнт корисної дії» складає всього лише 49 %» (Сметанський М., 2003, с. 7).

У колективному музично-творчому процесі це все відбувається з точністю до навпаки. Основою ж такої продуктивності є бажання проявити себе як особистість у колективі, який становить єдине ціле. Кожен виконавець розуміє, що він не один перед пильними поглядами зосереджених слухачів. Що в разі невиконання свого функціонального завдання його «прикриють» та підтримають колеги – це одразу ж знімає морально-психологічний тиск на підсвідомість, на нервові рецептори, які обмежують свободу м'язової системи і, як наслідок, моторику. Немає тиску – не буде скутості, внутрішньої і зовнішньої. Якщо між учасниками колективу та керівником існують ще й гарні людські та професійні стосунки та результат не заставить на себе довго очікувати. Він проявиться в тих 100 %, а інколи і 120 % якості, тобто в тому звучанні, в тому виконанні, якого не можна було почути під час репетиційного процесу.

Для творчого колективу публічний виступ – це форма рубіжного контролю, який водночас є стимулом для досягнення подальших успіхів у діяльності, стимулом, який пробуджує внутрішнє «ego», свідомість та самосвідомість усіх учасників колективу, пробуджує віру в себе і бажання далі удосконалюватись та підкорювати нові мистецькі вершини. Людина, яка хоч один раз відчула, як її аплодують, тобто визнають її роботу і з вдячністю сприймають, готова віддати усе, аби тільки ще раз підтвердити свою значущість у суспільстві. Не має великого значення, чи ви були солістом, тобто наодинці з глядачем або слухачем, чи брали участь у колективі. При цьому ми виділяємо основні напрями побудови роботи колективу:

- чітка постановка виховної мети;
- домінування творчо-пізнавальної діяльності;
- якісна побудова творчої звітності;
- аналіз зробленої роботи;
- перспективне планування.

Великого значення в здійсненні цих напрямів та й в цілому роботи колективу набуває персона лідера, керівника та духовного наставника. У найбільш загальному розумінні цього слова – це вміння та здатність впливати на інших. Суб'єктом лідерства є: особистість, акумулюючи в собі соціально-психологічний досвід групи, її інтереси, потреби, виступає ініціатором в їх реалізації» (Мудрик А., 1974, с. 23).

Отже, щоб з'явилися тих 100 %, а іноді й 120 % якості творчих завдань, потрібна яскрава, освічена, високоінтелектуальна та професійна особистість – лідер, або керівник. Людина, здатна не тільки професійно навчити кожного члена колективу володінню гри на конкретному інструменті, а й вдало об'єднати усіх учасників гурту під своїм «прапором», надихнути усіх на творчий та мистецький результат. Розуміння жанру музики, яка б вдало відтворилася в колективі, стилю, характеру твору, володіння аранжуванням, обробкою, ознайомлення з усіма інструментами, які беруть участь у даному колективі, гарний музичний слух, диригентські навички в поєднанні з вербальним спілкуванням – ось далеко не повний перелік умінь та навичок, якими повинен володіти керівник оркестру чи ансамблю як аматорського, так і професійного.

Керівник – це ще й постать, яка повинна «випромінювати» позитив, радість, упевненість у своїх діях, любов до оточуючих та підлеглих. Тобто, людина своїми професійними та людськими якостями повинна показувати усім приклад для наслідування, адже саме за такої умови справджуються 100 % творчої самореалізації усього колективу під назвою оркестр чи ансамбль.

Однак у типології стилів керівництва неможливо знайти конкретну характеристику за ознаками способів впливу на організацію виробничого (а робота керівника будь-якого творчого колективу в даному разі прирівнюється до виробничої фери) процесу для керівника колективу. На нашу думку, керівник музичного колективу повинен поєднувати в собі такі риси та якості:

- *автократичний* стиль управління з його патріархальними, авторитарними, бюрократичними та харизматичними формами;
- *демократичне* управління з мобілізацією групи на колективну розробку рішень та на їх реалізацію;
- *ліберальний* стиль з послабленням вимог до підлеглих та до ставлення з розумінням до проблем усіх та кожного.

Усі ці стилі управління об'єднуються в одне ціле, взаємодоповнюють один одного, взаємодіють та ідуть поруч у роботі керівника творчого колективу. Неможливо надати перевагу чи привалювання якомусь одному із вищенаведених типів. Не знаходить підтвердження та підтримки лише анархічне

управління, з факторами уникання прийняття рішень, «плисти за течією», невтручання та потурання підлеглим (Лозниця В., 2000, с. 58).

Така наша детальна характеристика персоналії керівника ще раз дає можливість зрозуміти, чому талановитих музикантів та виконавців нібито достатньо, а керівників, яких за результатами особистих досягнень та роботи їхніх колективів можна було б віднести до історичної мистецької скарбниці, налічується не так вже й багато. Безумовно, все це розглядається дещо з ідеалістичної точки зору і, зрозуміло, важко наблизитись у своїй роботі до «ідеалу». Але ж, принаймні, ми повинні ставити собі за мету виховувати майбутніх керівників шкільних гуртків, ансамблів, чи хорів за найвищими стандартами професіоналізму. Ми повинні озброїти їх усіма необхідними знаннями з педагогіки, психології, предметами професійної спрямованості і знаннями, пов'язаними з роллю значущого лідера та творчого наставника.

Може скластись враження, що нереальним є поєднання в одній особі усіх цих якостей, але все це існує, все це практично підтверджується результатами діяльності окремих творчих колективів, результатами загальної справи, художнього та мистецького самовираження, тією атмосферою, яка панує під час творчих звітів колективів різних форм та спрямувань.

Висновки... Творчий колектив – це цілеспрямоване об'єднання особистостей, організованих, свідомих своєю особистою значущістю в контексті єдиного цілого творчого напрямку діяльності. Мистецькі колективи різних форм, жанрів, напрямів діяльності допомагають краще розкрити кожному учаснику свої індивідуальні можливості та потреби, від чого в кінцевому результаті вирають усі: і самі учасники, і ті, на кого спрямована творча активність самих виконавців. Тобто, зрозуміло, як важливо виховувати своє майбутнє покоління в правильному розумінні колективної та творчої взаємодії на найкращих мистецьких зразках. Наскільки важливою є роль особистості лідера, керівника у впровадженні духовних та пізнавальних засад, сутності особистісного самовираження кожного учасника соціуму із гордою назвою «Колектив». Мотиваційна складова цього процесу – розуміння своєї особистої значущості кожного члена колективу і, як наслідок, самовираження колективу в цілому як одного цілого.

Список використаних джерел і літератури / References:

1. Корнев, М., Коваленко, А. (1995). *Соціальна психологія*. Київ. / Korniev, M., Kovalenko, A. (1995). *Socialna psykholohiia* [Social Psychology]. Kyiv [in Ukrainian].
2. Лозниця, В. (2000). *Психологія менеджменту*. Київ: ТОВ «УВПК «ЕксОб». / Loznicya, V. (2000). / *Psykholohiia menedzhmentu* [Management psychology]. Kyiv: TOV «UVPK «EksOb». [in Ukrainian].
3. Мудрик, А. (1974). *Колектив и личность*. Москва. / Mudryk, A. (1974). *Kollektiv i lichnost* [«Collective and a person»]. Moskva. [in Russian].
4. Сметанський, М. (2003). Психолого-педагогічні аспекти атестації загальноосвітніх шкіл. *Наукові записки*. Вінниця / Smetanskiy, M. (2003). *Psykholoho-pedahohichni aspekty atestacii zahalnoosvitnikh shkil* [Psychological-pedagogical aspects of attestation of secondary schools]. *Naukovi zapysky*. Vinnytsia. [in Ukrainian].
5. Теплов, Б. М. (1985). *Психология музыкальных способностей*. Избранные труды (Т.1, С. 42-222). Москва: Педагогика. / Teplov, B.M. (1985). *Psixologiya muzikal'ny'x sposobnostei* [Psychology of musical abilities] *Izbrannie trudy* (Vol.1, 42-222). Moskva: Pedagogika. [in Russian].